

Az Anjou-kori Magyarország nyugati elbeszélő forrásai. Narratív kútfők és külpolitika
(NKFIH PD 128405. sz. posztdoktori projekt, futamidő: 2018. dec. 1. – 2023. szept. 30. –
záróbeszámoló)

Bevezetés

A kutatási program egyfelől a 14. századi Magyarország nyugati elbeszélő forrásainak számbavételét és a kútfők magyar vonatkozású részleteinek kritikai vizsgálatát tűzte ki célul, másfelől külpolitika-történeti esettanulmányok révén kívánta illusztrálni, hogy a forrásgyűjtő munka során feltérképezett narratív kútfők a diplomácia- és a hadtörténet megkerülhetetlen forrásai. A futamidő alatt elvégzett, alább részletezendő kutatási feladatok ezen vállalások köré csoportosulnak.

1. A projekt futamidejének meghosszabbítása: indokok

Előre szükséges bocsátanom, hogy az eredetileg 36 hónapra (2021. nov. 30-ig) tervezett projekt futamidejének meghosszabbítására az NKFIH-tól három ízben (12 hónap, 6 hónap, illetve 3 hónap) is kaptam lehetőséget. A változtatást az indokolta, hogy a 2020 tavaszán megjelenő koronavírus-világjárvány okán a narratív kútfőkre irányuló vizsgálatokat megalapozó könyvtári kutatómunkát nem állt módomban az előzetes terveknek megfelelően elvégezni, s a későbbiekben pedig egyéb, a pályázat munkatervében nem szereplő nagyobb vállalásnak is eleget kellett tennem. Az 1832/2013. (XI. 15.) Korm. határozat által életre hívott, a dinasztia örökségével kapcsolatos tudományos eredmények publikálására is lehetőséget teremtő Árpád-ház Programhoz (első ütemterv: 2018–2023) kapcsolódóan elkészült *Az Árpád-kori Magyarország francia tükörben* c. monográfiám (a kötet a napokban kerül nyomdába, rövidesen megjelenik a Bölcsészettudományi Kutatóközpont *Arpadiana* c. könyvsorozatában).

2. Nemzetközi kapcsolatok

Mielőtt a pályázat keretében megvalósult előadások és publikációk ismertetésére rátérnék, említést kell tennem továbbá arról a szerencsés helyzetről, hogy a kutatás eredményeinek nemzetközi disszeminációját több, az Anjouk Európájára koncentrált és a jelen vállalkozással párhuzamos működő külföldi projekt is segíthette.

1) Az Anjou-dinasztia uralma alatt álló tartományok tisztségviselőit vizsgáló kutatócsoport: a francia, olasz, kanadai, magyar, valamint lengyel történészeket tömörítő ANR EUROPANGE (*Les processus de rassemblements politiques: l'exemple de l'Europe angevine [XIIIe–XVe siècles] / Processes of political community formation: the example of Angevin Europe [13th–15th Centuries]*, 2014–2018) munkatársainak együttműködése a projekt (<https://angevine-europe.huma-num.fr/ea/fr/pr%C3%A9sentation-europange>) lezárását követően sem szűnt meg. Isabelle Mathieu (Université d'Angers) és Isabelle Ortega (Université de Nîmes) szervezésében került megrendezésre 2019 novemberében az az angers-i konferencia, amelyen első ízben mutathattam be a posztdoktori kutatásaimat.

2) Ugyancsak jó lehetőséget kínált az NKFIH-pályázat eredményeinek az ismertetésére az az olaszországi projekt (s az annak keretében lezajlott konferencia), amelynek befogadó intézménye a Padovai Egyetem volt, s amely az I. Lajos magyar király és a Carrara udvar között fennálló összeköttetések vizsgálatát tűzte céljául (*SID Luigi il Grande Rex Hungariae. Guerre, arti e mobilità tra Padova, Buda e l'Europa al tempo dei Carraresi*, 2019–2021, vezető kutató: Franco Benucci, ld. <https://www.dissgea.unipd.it/luigi-il-grande-rex-hungariae-guerre-arti-e-mobilit%C3%A0-tra-padova-buda-e-l%E2%80%99europa-al-tempo-dei>).

3) Az Anjou-konferenciák sora 2022 tavaszán Horvátországban folytatódott: a dinasztia közép- és dél-kelet-európai uralmára koncentráló zadari tanácskozás (<https://povijest.unizd.hr/Portals/3/Obavijesti/Angevins%20Program%20Book%20of%20Abstracts.pdf?ver=8h3uCOYIFeGrSPGvJ5VSHw%3D%3D>) alkalmat nyújtott arra, hogy a Dalmácia birtoklásáért vívott velencei–magyar háborúk narratív kútfőivel kapcsolatos észrevételeimet a téma iránt érdeklődő külföldi kollégákkal is megismertessem. Ezen a ponton szeretném megjegyezni, hogy a Zadari Egyetem kezdeményezése a későbbiekben folytatódni látszik. Bár azon a rendezvényen, amely éppen a napokban zajlott Krakkóban, egy franciaországi kutatóút miatt (a Francia Kormány ösztöndíjasaként október–november folyamán Párizsban tartózkodom) nem állt módomban részt venni, egy frissen érkezett felkérés értelmében jelen lehetek egy ugyancsak Lengyelországban szerveződő következő évi konferencián.

3. A projekt keretében megvalósult forrásfeltáró munka, publikációk és konferenciaszereplések

a) Forrásfeltáró munka, forrástani kézikönyv alapjai

A hároméves projekt egyik célja az Anjou-kori Magyarország nyugati elbeszélő forrásainak számbavétele és a magyar vonatkozású közlések vizsgálata.

A kutatómunka során egybegyűjtöttem az 1301–1387 közötti periódussal kapcsolatban faggatóra vonható narratív kútfőket. A jelentős forráskiadvány-sorozatokban (*Monumenta Germaniae Historica*, *Rerum Italicarum scriptores*, *Fontes rerum Bohemicarum*) vagy önállóan publikált krónikák, évkönyvek és *gesták* magyar vonatkozású adatait a 19. század óta hasznosítja a politikatörténet (Pór Antal, Miskolczi István, Émile G. Léonard, Bárány Attila, Csukovits Enikő feldolgozásai), így a szakirodalom eredményeinek áttekintése jelentős mértékben segítette a forrásanyag számbavételét. Itt kell továbbá megjegyezni, hogy az 1301–1310 (1323) közötti magyar történelem kapcsán adatokat tartalmazó német, cseh vagy lengyel elbeszélések – összegyűjtését megkönnyítette, hogy az Árpád-kor kútfőit három kötetben megjelentető Gombos F. Albin nem zárta le vizsgálódásait az 1301. évnél: *Catalogus fontium*ában a III. András halálát követő *interregnum* európai beszámolóit is szerepelteti.

A témához vonható itáliai források digitálisan hozzá nem férhető kiadásait könyvtári kutatások révén sikerült feltérképezni. Egy rövid római tartózkodás – 2019. január 12–21. között az École Française de Rome könyvtárában gyűjthettem anyagot –, valamint külföldi könyvtárközi kölcsönzések arra is lehetőséget teremtettek, hogy megismerjem a narratív kútfők nemzetközi szakirodalmát (pl. a velencei krónikákkal kapcsolatban Antonio Carile és Šerban Marin munkáit). Az anyaggyűjtés során – a (későbbi) külpolitika-történeti irányú kutatásokat előkészítendő – Velence és Padova 14. századi történetének nemzetközi irodalmát is megkísértem feltárni.

A feltárt forrásanyag nyomán leszögezhetjük, hogy adott térség krónikaiban – nem meglepő módon – elsősorban abban az esetben tűnnek fel a magyarok, ha közvetlen kontaktusra kerül sor adott állam és a Magyar Királyság között. Egy-egy terület forrásaiban rendszerint egy-egy – elsősorban külpolitikai vonatkozású – eseménycsoport jelenik meg nagyobb gyakorisággal; a magyarországi Anjouk ténykedéséről egyebekben hallgatnak a történetírók. A Német-római Birodalom forrásbázisa jelentős hányadában az *interregnum* korához – Wittelsbach Ottó magyarországi fellépéséhez – szolgáltat adalékokat. A későbbiekben legfeljebb egy-egy német vonatkozású eseményről olvashatunk (mühldorfi csata, Lajos 1345-i porosz és litván hadjárata). Az itáliai kútfők szélesebb halmazán belül célszerűnek vélem egymástól elkülöníteni a velencei krónikákat, a Nápolyi Királyságban lejegyzett elbeszéléseket, valamint az egyéb, az olasz területekhez köthető forrásokat. Utóbbi két csoport magyar vonatkozású közléseinek a fő

témája a magyarországi Anjouk nápolyi trónigénye: a beszámolók javarészt Nagy Lajos itáliai katonai vállalkozásaihoz (s annak előzményeihez) kapcsolhatók (a hadjáratok legbővebb leírását Domenico da Gravina, valamint a firenzei Villani fivérek elbeszélése kínálja). A velencei források Lajos és a városállam Dalmáciáért folytatott küzdelmének történetét illusztrálják (Zára 1345–1346. évi ostromától a chioggiai háborúig). A dalmáciai kútfők száma – az itáliai korpuszsal összevetve – elenyészőnek mondható, ám jelentőségét tekintve mind a spalatói patrícusként tollat ragadó Micha Madius a dalmát tengerpart és a Magyar Királyság 1330 előtti viszonyának történetéhez adalékokat kínáló krónikája, mind a zárai ostrom történetét részletesen tárgyaló *Obsidio Iadrensis* kiemelkedik az Anjou-kori Magyarország narratív forrásainak sorából. Az eddig nem érintett térségek kapcsán meg kell említenem, hogy az Anjou-kori magyar történelem francia nyelvű kútfőit megelőzőleg Csernus Sándor is számba vette [a gyűjtést újabban Kiss Gergely kiegészítette a Magyarországi Klemenciára vonatkozó szöveghelyekkel], s Bagi Dániel kutatásai révén a témánkba vágó legjelentősebb lengyel forrása, Czarnkówi János krónikája sem számít ismeretlennek. Jeleznem szükséges továbbá, hogy Jan Długosz magyar vonatkozású információinak értékelésére önálló projekt szerveződik.

Az itáliai és dalmáciai forráscsoportok részletesebb tanulmányozása során fokozottabban jelentkezett a kutatási tervben is előrejelzett probléma, hogy míg egyes szövegek csupán egy-egy adalékot kínálnak az Anjou uralkodók politikájáról, addig más elbeszélések bővelkednek a magyar vonatkozásokban (a korszakról számos bejegyzést kínáló Villani-krónika vagy az egyetlen esemény históriáját megéneklő, a Zára 1345–1346. évi ostromát részletesen előadó *Obsidio Iadrensis* mellett említhetjük itt Nicoletto D’Alessio és Galeazzo Gatari padovai történetírók elbeszéléseit).

A korpuszon belül a legnagyobb arányban jelentkező itáliai (velencei) forrásokkal kapcsolatban egy további megjegyzést is meg szükséges tennem. Ezen elbeszélések kapcsán rendszerint nem állnak a rendelkezésünkre olyan igényű kritikai kiadások és olyan részletességű szövegfilológiai vizsgálatok, mint az *interregnum* korához a legtöbb információt szolgáltató német források esetében, amelyekre vonatkozóan az alapinformációkat ráadásul a <http://geschichtsquellen.de> adatbázis segítségével is elérhetők. A narratív kútfők magyar adatainak értékelését (azok magas száma mellett) az is megnehezíti, hogy a források filológiai viszonyrendszere sem feltétlenül tekinthető tisztázottnak (a kutatás pl. önálló hagyományt képviselő forrásként kezeli a 16. századi diplomata, Gian Giacomo Caroldo krónikáját, a kései beszámoló a 14. századi eseményekről szólva azonban különböző források tanúságát ötvözi, amelyek azonosítása várat magára).

Az előzőekben ismertetett problémák is eredményezték, hogy a kutatási tervben ígért nagyobb munkához – az Anjou-kori Magyarország elbeszélő forrásait bemutató kritikai kézikönyvhöz – egyelőre csupán résztanulmányok készülhettek el. A források egy részének adatbősége miatt a Körmendi Tamás által az Árpád-kor narratív kútfőire kidolgozott (*Az 1196–1235 közötti magyar történelem nyugati elbeszélő forrásainak kritikája*. Bp. 2019.) és a kezdetben magam által is követendőnek ítélt feldolgozási módszer az Anjou-kor elbeszélő hagyományára nem bizonyult alkalmazhatónak. Jelen projekt csupán egy hosszabb távú munka kezdetét jelenthette: a kézikönyv összeállításához a futamidő zárultát követően további, az egyes krónikákra koncentrálnak vizsgálatokra lesz szükség. Itt említeném meg, hogy nemrégiben láttak napvilágot a jelen kutatás szempontjából is fontos *Stájer rimes krónika* magyar vonatkozású részletei: a fordító, Bagi Dániel hosszas bevezető tanulmányban tárgyalja az elbeszélést és az abban fellelhető magyar adalékokat. Hasonló feldolgozásra volna szükség – alkalmasint a hazai kutatás számára érdekes részletek fordításával – több itáliai kútfő esetében (egyetlen példaként említem ehelyütt Nicoletto D’Alessio a padovai–magyar követjárások kapcsán számos adalékot rögzítő krónikáját, amelyről egy nemrégiben megjelent tanulmányban is szóltam, s amelynek alighanem a jövőben is fogok még figyelmet szentelni).

b) Előadások és konferenciaszervezés

A támogatási időszakban a projekt témájához kapcsolódóan magyar nyelven három, idegen nyelven négy előadást tartottam.

Ezek a következők: 1) 2019. nov. 14.: *La stabilisation du pouvoir royal par Charles Ier de Hongrie au miroir des sources narratives* – előadás a franciaországi Angers-ban a *Quand il est difficile de gouverner (Europe chrétienne méridionale et orientale, XIIe–première moitié du XVIe siècle)* c. nemzetközi programsorozat 2. konferenciáján (a programot l. http://temos.cnrs.fr/wp-content/uploads/2019/06/programme_ESTEA_novembreV2.pdf); 2) 2020. nov. 24.: *Az Anjou-kori Magyarország nyugati elbeszélő forrásai. Nagy Lajos Dalmácia birtokáért vívott háborúi a narratív kútfők tükrében* – online (MS Teams) előadás Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (a meghívót l. <https://tti.btk.mta.hu/images/esemenyek/2020/Anjou-meghv.pdf>); 3) 2021. máj. 4.: *Az Anjou-kori Magyarország nyugati elbeszélő forrásai* – online előadás a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája Történelem Programjának képzésében részt vevő hallgatók számára Papp Klára egyetemi tanár kurzusának keretében (a beszámolót l. <https://tti.abtk.hu/161-esemenyek/eloadas-vitaules/4409-csako-judit-online-eloadasa-a-debreceni-egyetemen>); 4) 2021. júl. 16.: *The siege of Zadar (1345–1346) and the so-called first Venetian war of Louis I (the Great) of Hungary (1342–1382) in the mirror of narrative sources* – online előadás a Medieval Chronicle Society9. (a beszámolót ld. , a Poznańi Egyetem szervezte nemzetközi konferenciáján (a programot l. https://drive.google.com/file/d/13rjvVT7SE98zxcIsvmcULDRs7XGM_IRO/view); 5) 2021. szept. 23.: *The Venetian wars of Louis I (the Great) of Hungary in the mirror of Paduan narrative sources* – online előadás a *Luigi il Grande Rex Hungariae* címmel a Padovai Egyetemen rendezett nemzetközi konferencián (a programot l. <https://www.dissgea.unipd.it/sites/dissgea.unipd.it/files/Programma%20Rex%20Hungariae%20%282%29.pdf>; a beszámolót l. <https://tti.abtk.hu/160-esemenyek/konferencia/4518-a-padovai-egyetem-nagy-lajos-konferenciaja-kollegaink-reszvetelevel>); 6) 2022. máj. 2.: *Was Louis the Great betrayed by his barons under the walls of Zadar? The 1346 Dalmatian campaign of the king of Hungary in the mirror of sources* – előadás a Záradi Egyetem *Angevins in East Central and Southeastern Europe in the 14th Century* c. nemzetközi konferenciáján (a beszámolót l. <https://tti.abtk.hu/160-esemenyek/konferencia/4843-csako-judit-majusi-eloadasai>) [a konferencia programjában az itt megadottól eltérő cím szerepel]; 7) 2022. okt. 21.: *Nagy Lajos és az ún. guerra dei confini (1372–1373) a padovai történetírásban* – előadás a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében *Az Anjou-kori Magyar Királyság külkapcsolatai* címmel megtartott műhelykonferencián (a programot l. <https://tti.abtk.hu/160-esemenyek/konferencia/4977-az-anjou-kori-magyarorszag-kulkapcsolatai-muhelykonferencia-intezetunkben>).

Utóbbi tanácskozás saját szervezésében, a jelen posztdoktori projekt rendezvényeként valósult meg (a beszámolót l. a beszámolót ld. <https://tti.abtk.hu/160-esemenyek/konferencia/5024-az-anjou-kori-magyar-kiralysag-kulkapcsolatai>).

c) Monográfia

A támogatási időszak folyamán készült el *Az Árpád-kori Magyarország francia tükrében* c. monográfiám kézírata, amelynek alapjául az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 2016-ban megvédett doktori értekezésem (*Az Árpád-kori Magyarország a francia területeken keletkezett elbeszélő kútfők tükrében*) szolgált. A munka, amelynek megjelenését az Árpád-ház Program támogatja, a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont kiadásában, az *Arpadiana* c. könyvsorozat XIV. köteteként a következő időszakban jelenik meg (függelékkel és mutatóval együtt 633 p.).

Jóllehet a francia forrásokot tárgyaló kézikönyv a jelen projekt során vizsgált korszaktól eltérő történelmi periódusokra fókuszál, módszertanát tekintve előképe a posztdoktori pályázat keretében folytatott vizsgálatoknak. A két kutatás szoros kapcsolatát jelzi az is, hogy a francia krónikáknak az 1301 előtti magyar történelemmel kapcsolatos adatait vizsgáló dolgozat több olyan szöveget (pl. *Descriptio Europae Orientalis*, Jean de Hocsem krónikája, *Grandes Chroniques de France*) is görcső alá vesz, amely az Anjou-kori Magyar Királyság vonatkozásában ugyancsak bír információkkal.

d) Szerkesztés

A fentebb említett, *Az Anjou-kori Magyar Királyság külkapcsolatai* címmel megrendezett műhelykonferencia előadásai a *Világtörténet* c. folyóirat 2023. évi 2. számában írott változatban is publikálásra kerülhettek. Az Anjou-blokkot is magában foglaló, összesen hat tanulmányt tartalmazó folyóiratszámot magam szerkeszthettem (a szerkesztési folyamat még a támogatási időszakban lezárult; a kiadvány csekéllyel a projekt zárását követően, 2023 októberében jelent meg, l. <https://tti.abtk.hu/102-kiadvanyok/folyoiratok/vilagtoertenet/5424-megjelent-a-vilagtortenet-2023-evi-kozepkori-szama>).

e) Szaktanulmányok

A projekthez kapcsolódóan a pályázat futamideje alatt három magyar és három idegen nyelvű tanulmányom került publikálásra (készült el kéziratban). Az írások négy nagyobb téma köré csoportosulnak:

1) III. András 1301. január 14-én bekövetkezett halálával hosszú hatalmi harc vette kezdetét a Magyar Királyság trónjának megszerzéséért. II. (Sánta) Károly nápolyi uralkodó unokája, a gyermekként magyar földre érkezett Caroberto mellett a cseh trón várományosa, Vencel, majd Ottó bajor herceg is igényt formáltak a koronára. Bár I. Károly 1307-ben egyedül maradt a porondon, hatalmának megszilárdítása érdekében további tizenöt éven át kellett folytatnia küzdelmét az oligarchákkal szemben. A sokat kutatott téma politikatörténeti feldolgozásait (újabban Zsoldos Attila, Kádár Tamás, Skoroka Renáta) követően francia nyelvű dolgozatomban – amely az angers-i *Quand il est difficile de gouverner* c. konferencián (l. fentebb) elhangzott előadásom alapjául is szolgált – forrásközpontúbb megközelítést alkalmazva kívántam megvizsgálni, hogyan vallanak Károly a hatalomért folytatott harcairól a projekt keretében feltárt narratív források. Az írás online publikációként látott napvilágot (*L'arrivée au pouvoir de Charles Ier de Hongrie au miroir des sources narratives. Mémoire des Princes Angevins* 13. [2020], elérés: <https://mpa.univ-st-etienne.fr/index.php?id=515>).

2) A 14. századi magyar történelem a projekt keretében feltárt nyugati kútfői nyomán elsősorban Nagy Lajos velencei politikájáról és az uralkodó nápolyi hadjáratairól rajzolódik ki részletesebb kép. Előbbi témakörhöz kapcsolódik az az esettanulmány (Zára 1345–1346. évi velencei ostroma a narratív kútfők tükrében. *Századok* 155. [2021] 6. sz. 1139–1166.), amely azt vizsgálja, hogyan jelenik meg Zára 1345–1346. évi velencei ostroma – és a magyar király a dalmáciai város felmentését célzó hadjárata – az elbeszélő forrásokban. A szakirodalom a 19–20. század fordulóján részletesen tárgyalta Lajos ún. első velencei háborújának eseménytörténetét (Pór Antal, majd Domanovszky Sándor és Vértesy Jenő), s a konfliktusról beszámoló két legjelentősebb kútfő – a névtelen zárai szerző tollán fogant dalmáciai elbeszélés (*Obsidio Iadrensis*), valamint a Morelli Névtelenjének műveként számontartott velencei krónika (*Chronica Iadretina*) – tanúságával önálló forrástani dolgozat is foglalkozott (Baumgarten Ferenc). Tanulmányom arra vállalkozott, hogy több mint egy évszázad elteltével „leporolja” az ostrom történetének forrásait. A dolgozat első része bemutatja a korpuszt: az *Obsidio Iadrensis* a modern szakirodalom eredményeire is támaszkodó ismertetését a velencei krónikák (s ezek sorában a *Chronica Iadretina*), valamint a témához vonható egyéb itáliai

kútfők (pl. a Villaniak krónikája) tárgyalása követi. Az írás második, forráselemző része azt járja körbe, hogy egyes témák (a magyar uralkodó alakja, a bárók állítólagos árulása, a zárai kudarc okai) hogyan jelennek meg a pártosságtól sem mentes krónikák lapjain. A kérdéskörhöz kapcsolódik az az olasz nyelven publikált írásom is, amely a Padovai Egyetemen 2021 szeptemberében lezajlott Nagy Lajos-konferencia tanulmánykötetében jelent meg (Luigi il Grande fu tradito dai suoi baroni sotto le mura di Zara? La campagna dalmata del 1346 del re ungherese alla luce delle fonti storiche. In: *Luigi il Grande Rex Hungariae. Guerre, arti e mobilità tra Padova, Buda e l'Europa al tempo dei Carraresi*. A cura di Giovanna Baldissin Molli – Franco Benucci – Maria Teresa Dolso – Ágnes Máté. Roma 2022. [Bibliotheca Academiae Hungariae – Roma. Studia 8.] 47–62.).

3) Amikor 1372 nyarán egy határvita következtében elmérgesedett a viszony a Velencei Köztársaság és Padova között, az 1222-ben alapított egyeteméről híres itáliai városállam ura, Francesco da Carrara nem habozott egykori szövetségese, I. Lajos magyar király segítségéért folyamodott: az uralkodó a későbbiekben el is küldte csapatait, hogy azok a hadműveletekben részt vegyenek. Az olasz történetírás által *guerra dei confini*ként, vagyis határháborúként emlegetett konfliktus epizódjai jól ismertek a kutatás előtt. A politikatörténeti feldolgozások – amelyek sorában részletessége révén Paolo Sambin írása emelkedik ki – elsősorban Itália gazdag narratív hagyománya nyomán rekonstruálják a történéseket. Az 1372–1373. évi háború elsődleges forrásaiként Galeazzo Gatari és Nicoletto D'Alessio padovai történetírók hosszabb lélegzetű beszámolóit tarthatjuk számon. Bár a szövegek a hazai szakirodalom látókörébe is bekerültek, tanúságukat a magyar medievisztika korántsem aknáztta ki a jelentőségüknek megfelelően. A tudósítások kapcsán megjelent írásomban (A padovai krónikák, Nagy Lajos és a *guerra dei confini*. *Világtörténet* 13. [45.] [2023] 2. sz. 251–277.) azt vázolom fel, hogyan jelenik meg az olasz nyelvű krónikák lapjain Francesco *il Vecchio* legfőbb szövetségese, Nagy Lajos, és mit tudhatunk meg azokról a diplomáciai összeköttetésekről, amelyek a magyar királyi udvar és Padova és között a konfliktus idején fennálltak. Röviden érintem továbbá a háborús eseményeket és a magyar seregek itáliai jelenlétét is. (A tanulmány alapjául a padovai *Rex Hungariae*-konferencián angol, illetve a BTK TTI *Az Anjou-kori Magyar Királyság külkapcsolatai* c. műhelykonferenciáján magyar nyelven elhangzott előadásaim szolgáltak.)

4) Jelen pályázatot megelőzően az Anjou-dinasztia uralma alatt álló tartományok tisztségviselőit vizsgáló ANR EUROPANGE projekt nemzetközi konferenciáján (*Les officiers et les choses publiques dans les territoires angevins [XIIIe–XVe siècles]*, Saint-Étienne, 2016. nov. 17–19.) tarthattam idegen nyelvű előadást Nagy Lajos diplomatáiról (a nápolyi hadjáratok korára koncentrálna). A tárgyban utóbb két tanulmány (Les diplomates de Louis le Grand. Quelques remarques sur les pratiques de l'écrit en Hongrie angevine. In: *Les officiers et la chose publique dans les territoires angevins (XIIIe–XVe siècle): vers une culture politique? – Gli ufficiali e la cosa pubblica nei territori angioini (XIII–XV secolo): verso una cultura politica?* Ed. Thierry Pécout. Roma 2020. 71–96. [Collection de l'École française de Rome, 518/4.]; Az elit és a diplomácia – Nagy Lajos diplomatái. In: *Az Anjou-kor hatalmi elitje*. Szerk. Csukovits Enikő. Bp. 2020. 275–290. [Magyar történelmi emlékek. Értekezések]) készült. Az Anjou uralkodó külpolitikájával kapcsolatos és a narratív kútfők nyomán is illusztrálható téma feldolgozása révén lehetőségem nyílt posztdoktori vállalkozásom és az azzal rövid ideig párhuzamosan zajló NKFIH NN 111049 sz. kutatás – az ANR EUROPANGE program 2019. febr. 28-án zárult magyar testvérprojektje (*Az Anjou-dinasztia országainak, tartományainak hatalmi elitje [13–15. század]. Protopográfiai adatbázis, összehasonlító társadalom- és kormányzattörténeti vizsgálat*), amelyben Csukovits Enikő mellett vehettem részt – összekapcsolására.

f) Tudományos ismeretterjesztés

A kutatás eredményeit ismeretterjesztő cikkek (Padovai–magyar kapcsolatok a 14. században. Nagy Lajos és szövetségese, Francesco da Carrara [1. rész]. *Újkor.hu*, online publ.: <https://ujkor.hu/content/padovai-magyar-kapcsolatok-1-resz> [megjelenés dátuma: 2021. 12. 07.]; Bárók és főpapok a tárgyalóasztalnál. In: *Pillanatképek a magyar középkorból*. Szerk. Skorka Renáta – Weisz Boglárka. Bp. 2022. 172–175.) formájában a szélesebb közönséggel is lehetőségem nyílt megismertetni. Nagy Lajos velencei háborúi a krónikások szemével: *históriák és anekdoták* címmel ismeretterjesztő előadást tartottam továbbá a Kutatók Éjszakáján (elhangozott 2022. szept. 30-án a BTK TTI *A középkorász boszorkánykonyhája* c. programjának keretében, 1. <https://abtk.hu/hirek/2751-bolcseszlet-sokszinuen-kutatok-ejszakaja-a-bolcseszettudomanyi-kutatokozpontban>; <https://abtk.hu/hirek/2811-kepes-beszamolo-a-kutatok-ejszakajarol>).

4. A projekten kívüli munkák

a) Az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjhoz (és társ pályázataihoz) kapcsolódó feladatok

A jelen vállalkozással párhuzamosan zajlott az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj által támogatott kutatásom (*A 11–12. századi magyar történelem nyugati elbeszélő forrásainak kritikája*, 2017. szept. 1. – 2020. aug. 31.), amely a 11–12. századi magyar történelemmel kapcsolatban adatokat tartalmazó nyugati narratív kútfők filológiai–történeti szempontú kritikai vizsgálatára irányult. A támogatási időszak végére egy későbbi kritikai kézikönyv alapjául szolgáló kézirat készült, amely földrajzi bontásban tárgyalja az államalapítás korától a III. Béla haláláig terjedő időszakról információkat kínáló, a latin rítusú kereszténység területén lejegyzett évkönyveket, krónikákat és *gestákat* (bibliográfiával és függelékkel együtt 853436 n).

A projekt és társ pályázata (ÚNKP-18-4 és ÚNKP-19-4 Bolyai+ Ösztöndíjak) keretében 2019–2021 folyamán négy magyar (A rómaiak pannóniai legelője. Megjegyzések egy hagyomány keletkezéséhez [I. rész]. *Fons* 26. [2019] 2. sz. 147–192.; A rómaiak pannóniai legelője. Megjegyzések egy hagyomány keletkezéséhez [II. rész]. *Fons* 27. [2020] 2. sz. 119–156.; Az Altaichi évkönyv és a magyar krónikás hagyomány. Megjegyzések egy historiográfiai vita margójára. *Történelmi Szemle* 63. (2021) 1. sz. 5–23.; Adelheid magyar királyné. Néhány megjegyzés az Árpád-kori Magyarország külhoni elbeszélő forrásaihoz és az Árpádok genealógiájához. *Turul* 94. [2021] 2. sz. 49–59.) és két idegen nyelvű (La Hongrie et les Hongrois du IXe au XIIIe siècle au miroir des sources narratives françaises. Bilan d'une recherche. In: *Byzance et l'Occident V. Ianua Europae*. Ed. Emese Egedi-Kovács. Bp. 2019. 123–150. [Antiquitas – Byzantium – Renascentia XL.]; La Descriptio Europae Orientalis et ses rapports avec la tradition historique hongroise. La Pannonie en tant que le patûrage des Romains [pascua Romanorum] dans les textes littéraires médiévaux. In: *Byzance et l'Occident VI. Vestigia philologica*. Szerk. Egedi-Kovács Emese. Bp. 2021. 175–193) tanulmányom került publikálásra, és egy további egy francia nyelvű írásom (*Les conflits intérieurs de l'État hongrois des XIe–XIIe siècles et les interventions étrangères dans les luttes dynastiques au miroir des sources narratives européennes*) áll megjelenés alatt. A kutatás témájában magyar (pl. 2019. márc. 8.: *Szent László uralkodása a nyugati elbeszélő hagyományban* – az Eötvös Collegium Történelem műhelyének *Konferencia Clio műhelyében V.* c. programján) és idegen nyelvű (pl. 2019. jún. 22.: *Les conflits intérieurs de l'État hongrois des XIe–XIIe siècles au miroir des sources narratives européennes* – a *Quand il est difficile de gouverner* című kétrészes programsorozat első konferenciáján Nîmes-ben) előadásokat tartottam, valamint ismeretterjesztő írásaim (pl. *Kegyess királyné vagy ármánykodó asszony? Bajorországi Gizella*

eltérő megítélései a krónikairodalomban. *Rubicon* 34. [2023] 9. sz. 12–17.) jelentek meg – az ösztöndíjas időszakot követően is.

b) Egyéb

Ezek mellett a középkori magyar történetírással kapcsolatos szócikkeim készültek a Marie-Madeleine de Cevins szerkesztésében nemzetközi együttműködéssel megvalósult *Démystifier l'Europe centrale. Bohême, Hongrie et Pologne du VIIe au XVIe siècle* című kézikönyv számára (megjelenés: Paris 2021), könyvismertetéseket (pl. Az 1196–1235 közötti magyar történelem nyugati elbeszélő forrásainak kritikája [A critical study of the Western narrative sources of Hungarian history from 1196 until 1235]. By Tamás Körömdi. In: *Hungarian Historical Review* 11. [2022] 1. sz. 235–239.) publikáltam, illetve ismeretterjesztő rendezvényen vettem részt (2023. június 6.: *Rubicon-est: Gizella királyné szerepei Szent István oldalán* – beszélgetés Rácz Árpáddal, Szarka Lászlóval és Zsoldos Attilával a Veszprémi Érseki Palotában).

Összegzés és távolabbi célok

A pályázat témájában a támogatási időszakban összesen hét előadást tartottam, hat tanulmányom jelent meg, valamint két ismeretterjesztő írást publikáltam. Bár az NKFIH-kutatáshoz a vállalkozás csupán lazán kapcsolódik, jelentősnek tartom, hogy a futamidő alatt elkészülhetett az Árpád-kori Magyarország francia elbeszélő forrásait tárgyaló monográfiám kézírata (a kötet jelenleg megjelenés alatt áll). Míg a kutatási tervben meghatározott nagyobb munkához, az Anjou-kori Magyarország elbeszélő forrásait feldolgozó kézikönyvhöz a feltárt forrásanyag sajátosságaiból fakadóan egyelőre csupán résztanulmányok készülhettek el, addig a meghosszabbított futamidő lehetővé tett az eredeti munkatervben nem rögzített egyéb teljesítéseket. Nem csupán a fentebb jelzett, a 10–13. századi magyar történelem francia krónikáit feltáró monografikus feldolgozás valósulhatott meg: ugyancsak ki szükséges emelnem azt a műhelykonferenciát, amelyet a posztdoktori kutatás tematikájához kapcsolódva a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében szervezhettem. A 2022 októberében lezajlott rendezvény az Anjou-kori Magyar Királyság külkapcsolatait vizsgáló négy előadása jól illusztrálta, hogy a nemzetközi Anjou-kutatások (s ezek sorában az elbeszélő forrásokra fókuszáló vizsgálatok) eredményei a hazai medievisztikára is megtermékenyítőleg hatnak.

A jelen program keretében végzett forrásfeltáró munka eredményei a projekt lezárultát követő időszakra is bőséges alpanyagot szolgáltathatnak a 14. századi Magyar Királyság külkapcsolatainak a kutatásához. A *guerra dei confini* máig legrészletesebb feldolgozása – hogy itt csupán egyetlen példát említek – az olasz Paolo Sambin tollából származik: kívánatos volna az események az elbeszélő források adalékainak részletesen kiaknázásán alapuló és a nemzetközi szakirodalom eredményeire is támaszkodó újratárgyalása. Távolabbi céljaim között szerepel, hogy utóbbi konfliktusra is kitérve monografikusan dolgozzam fel a 14. századi magyar–velencei(–padovai) kapcsolatok történetét.

Párizs, 2023. október 30.

Csákö Judit
vezető kutató